

POLITIČKE PREPREKE I PREPREKE KOJE PROISTIČU IZ PRIRODE PRAVA U OSTVARIVANJU ZAMISLI O VLADAVINI PRAVA U SAVREMENIM DRŽAVAMA

POLITICAL OBSTACLES AND OBSTACLES THAT ARE INHERENT IN THE NATURE OF LAW IN THE ACHIEVEMENT OF THE IDEA OF RULE OF LAW IN MODERN STATES

Ismet Alija

Pravni fakultet Univerziteta u Travniku

SAŽETAK

Bitna svojstva prava određena su politikom; politika nameće norme u skladu sa interesima pobjednika, a u neskladu sa interesima suprotne strane. U svemu tome tehnička i tehnološka dostignuća imaju veliku ulogu. Tehničko – tehnološka dominacija i dominacija u oblasti materijalne proizvodnje bitni su oslonci politike (i prava) “topovnjača”, što je sinonim za političku moć i sile, prinude i nasilja. Sve dok postoji mreža centara moći i uticaja u vlasti i na vlast, vladavina prava, kao ostvarilac jednakosti, ravnopravnosti, slobode i pravednosti, nije moguća. Dakle, pravo je tvorevina ljudi za potrebe ljudi, koja se primjenjuje na ljude; nije po formi i sadržaju vječito, već razvojno – u skladu sa bitnim odlikama društvenog razvoja. Prirodne, društvene, političko – ekonomske i prepreke iz prirode prava ne daju mogućnosti da se “vlдавine prava” prihvata kao realitet u kome je “pravo zamijenilo ljude u vršenju vlasti”.

Ključne riječi: država, politika, vlast, vladavina prava, savremena država

Key words: state, politics, authority, rule of law, modern state

ABSTRACT

Essential characteristics of law are determined by politics; politics levies legal norms in accordance with the interests of the winner, and in discord with the interests of the opposite side. In all that the technical and technological achievements play a large role. The technical-technological domination and domination in the area of material manufacture are necessary foundations of politics (and of the law) of the „gun boat“, which is a synonym for political power and force, enforcement and violence. As long as the network of centers of power and influence in government exists and is itself in power, the rule of law, as the great equalizer, the establisher of equality, liberty and justice, is not possible. Therefore, law is the creation of human beings for the satisfaction of needs of human beings, is enforced onto human beings; it is not in its form and content eternal, but is in constant development – in accordance with the necessary decisions of social development. The natural, social and political-economic obstacles from the nature of law do not lend themselves to the possibility that the „rule of law“ is accepted as reality in which „law has replaced human beings in the execution of power“.

UVOD

Država, kao organizacija ljudskog društva u funkciji zadovoljavanja ljudskih potreba, ne može bez prava. Pravo je nužan instrument upravljanja bilo kog organizovanog procesa i odnosa u organizaciji i između organizacija. No, država, stvarajući pravo i primjenjujući ga, nužno se mijenja i razvija. Tema ovog rada bit će upravljanje društvenim procesima, upravljanje ljudskim ponašanjima i odnosima u ljudskom društvu, koje je neminovno podijeljeno na mnoga posebna društva, koja su, pak, unutar sebe i između sebe u odnosima konkurencije, sukoba i saradnje, odnosno političke prepreke i prepreke koje proističu iz prirodnog prava u ostvarivanju zamisli “vladavine prava” u savremenoj državi.

Uloga prava u savremenoj državi jeste da ustavom i zakonom odredi sve obavezujuće norme ponašanja, a u skladu sa potrebama, interesima i voljom naroda. Sve te norme moraju biti izvedive, pravedne i takve da obezbjeđuju slobodu građana kao ličnosti. Poštovanje i izvršavanje propisanih normi, kao vrhovno važećih u suverenoj državi, garantuje država svojim monopolom nasilja. Time što je ponašanje propisano navođenjem šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno, pravo je ograničavajući instrument vršenja vlasti. Ono ne obezbjeđuje prirodne slobode čovjeka, već društvene slobode priznate pravnim propisima, a koje mogu biti još više ograničene tumačenjem i konkretnom primjenom tog propisa. Dakle, pravo je tvorevina ljudi za potrebe ljudi. Razvija se i u skladu je sa bitnim odlikama društvenog razvoja, a jedan od vodećih faktora koji utiču na pravo upravo je politika.

POLITIČKE PREPREKE U OSTVARIVANJU ZAMISLI O VLADAVINI PRAVA U SAVREMENIM DRŽAVAMA

Mnoge definicije politike, odnosno sve suštinske odredbe politike su iste. Svi se

slazu da je *politika*¹ u biti upravljanja društvenim interesima i procesima njihovog ostvarenja time što artikuliše interese, afirmiše ih, organizuje borbu za njihovo ostvarivanje bez ili uz primjenu sile i nasilja. *Država je tvorevina politike, a pravo je instrument politike.* Vlast je politička realnost nastala pobjedom određene političke strukture legalnim i legitimnim ili drugačijim načinom - koji odgovara datom vremenu. Ako su sve tvrdnje tačne (a svakodnevna dešavanja ih potvrđuju), onda su bitna svojstva prava određena politikom. Pošto je politika “vještina mogućeg”, dakle prilagođena uslovima ostvarivanja interesnih ciljeva, to znači da je promjenjiva. U konačnom to znači da određena politika nameće norme u skladu sa interesima pobjednika, a u neskladu sa interesima suprotne strane.

Dakle, postoji grupa čiji interesi nisu zadovoljeni, te koja je nezadovoljna, koja važeće pravo smatra nefunkcionalnim i nepravednim, kome propisuje nedostatke vezane za neprimjenjivost, nemoć u obezbjeđivanju jednakosti i ravnopravnosti i u realizaciji načela cjelishodnosti. Time se ponovo otvara pitanje sukoba načela zakonitosti i načela cjelishodnosti. Mi to pitanje, poslije kritičkog izučavanja, shvatamo kao bitno u sljedećoj formulaciji: da li je moguće i primjenljiv necjelishodan zakon? Ako smo raspravljali o ulozi i funkcijama zakona i konstatovali ih, onda nema zakona koji nije rađen, stvaran i primjenjivan, kao ciljan i svrsishodan – dakle primjenom načela svrsishodnosti. Dakle, ne može se načelo svrsishodnosti vezivati isključivo za samovolju i

¹ Vidjeti: Politička enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1975., str. 787-791., D. Simeunović, Teorija politike, Udruženje nauka i društvo, Beograd, 2002., str. 79-100. Vidjeti i: istraživanje svjetske politike XXI vijeka: K. V. Čarls – V. R. Judžin, Svetska politika – trend i transformacija, Centar za Jugoistočnu Evropu, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004., str. 41-74. O odnosu politike i ostvarivanja prava vidjeti: S. Blagojević, Pravo i stvarnost, Službeni list SRJ, Beograd, 1995., str. 58-68.

proizvoljnost. A samovolja i proizvoljnost se mogu pojaviti i pri stvaranju ustava kao najvišeg pravnog akta, a i pri izradi zakona i podzakonskih akata. Ustvari, najveće mogućnosti za deklarativno afirmisanje prava su forme, sadržaji i hijerarhija akata prava, a najveće mogućnosti i odstupanja su u oblasti tumačenja normi i, još veća, u njihovoj primjeni – izvršavanje po konačnoj odluci. Tu politika ima veliku ulogu! Dovoljno je u prilog našoj tvrdnji da podsjetimo da postoji tzv. kaznena politika, “olakšavajuće okolnosti”, “odlaganje izvršenja”, da postoje posebno zaštićeni socijalni slojevi itd. I u cjelini gledano - sve dok postoji mreža centara moći i uticaja u vlasti i na vlast, vladavina prava, tako kako je zamišljena, kao ostvarilac jednakosti, ravnopravnosti, slobode i pravednosti, jednostavno nije moguća. Naime, i politiku i pravo i vlast ostvaruju ljudi – pojedinci, koji su nužno egoistični i interesno povezani u organizacije i institucije, i od drugih, istih takvih ljudi zavisni. Pozivanje na razum ljudi znači poštovanje ljudi kao specijalne vrste živih bića. Nesporno je da je razum savremenih ljudi na neuporedivo višem nivou nego kod neandertalaca, i da je ljudsko društvo kao takvo neuporedivo bogatije i u principu “razumnije” za znatno više znanja i umijeća. Ali je tačno i to da su unutar njega veoma velike razlike, da su i danas podijeljeni na vlast i poslušnike, na vlasnike i nevladine, poslodavce i posloprimce (a najveći poslodavac je država i razne “nevladine” i vladine, međunarodne i unutar – državne organizacije); prinuda je i danas aktuelna, vrlina i poroci i dalje egzistiraju – a i danas, bukvalno dok ovo pišemo, oružani sukobi između država su u toku. I sada su neki pripadnici vladajuće strukture ti koji odlučuju o ratu, te koji druge ljude upotrebljavaju da ratuju – da ubijaju i sakate druge ljude, i da im uništavaju radom stečenu imovinu, i da pritom i sami izvršiocima stradaju.

U svemu tome tehnička i tehnološka dostignuća imaju veliku ulogu. Tehničko – tehnološka dominacija i dominacija u

oblasti materijalne proizvodnje bitni su oslonci politike (i prava) “topovnjača”, što je sinonim za političku moć i sile, prinude i nasilja. Izgleda nam da smo dokazali a ne samo potvrdili da se u savremenim uslovima ne može govoriti ni o ostvarivanju istinske “pravne države”, a kamoli o “vladavini prava” kao o njenom višem kvalitetu.

*U osnovi svih prepreka u ostvarivanju “vladavine prava” – kako je zamišljena – ustvari stoji nesrazmjera između potreba i interesa ljudi (kao pojedinaca, zajednica, grupa, organizacija) i mogućnosti njihovog zadovoljavanja.*² To je istovremeno izvor njihovih konflikata³, ali i udruživanja i zajedništva i rješavanje konflikata. To je i izvor potrebe društva za državom i pravom. A ta svojstva osnove države i prava su i osnove prepreka koje proističu iz samog prava.

PREPREKE OSTVARIVANJU “VLADAVINE PRAVA” U SAVREMENOJ DRŽAVI KOJE PROISTIČU IZ PRIRODE PRAVA

Prepreke ostvarivanju zamisli “vladavine prava” proizilaze iz bitnih protivurječnosti samog prava – preciznije:

1. protivurječnosti unutrašnjeg državnog prava;
2. protivurječnosti unutar međunarodnog prava;
3. protivurječnosti između običajnog, državnog, nedržavnog i međunarodnog prava;
4. politike i prava;
5. prava i društvene realnosti;
6. protivurječnosti načela prava i
7. nesklada forme i sadržine prava itd.

² D. Slović, *Filozofija prava i ekonomije*, Fineks, Beograd, 2006., str. 102.: “S toga se istorija prava i pravne nauke vezuje za nastanak države, odnosno organizovanih socijalnih grupa, koje su u ime svog opstanka, morale da uredi svoje odnose u svrhu afirmacije nekog zajedničkog, kolektivnog interesa”.

³ Vidjeti: *konflikt* – I. Bakić, E. Muratbegović (prir.) – R. J. Rummel, L. A. Coser, *Socijalni konflikti*, Sarajevo, 2001., str. 185-189.

Uloga prava u savremenoj, dakle demokratskoj pravnoj državi je da ustavom i zakonom odredi sve obavezujuće norme ponašanja u skladu sa potrebama, interesima i voljom naroda – građana – državljana države, koje će biti moguće izvršavati, koje će biti pravedne i koje će obezbijediti slobodu građanima kao ličnosti. Poštovanje i izvršavanje propisanih normi, kao vrhovno važeći u suverenoj državi, garantuje država svojim monopolom nasilja.

Umjesto da se upuštamo u duboka teorijsko – metodološka, pravno – filozofska razmatranja o odnosu sile, prinude i slobode, što bi bilo veoma interesantno posebno i obimno djelo, mi ćemo izložiti samo nekoliko bitnih konstatacija i nekoliko značajnih pitanja.

Prva konstatacija: *Po važećoj političkoj i pravnoj teoriji država je tvorac državnog prava, pravnog sistema i pravnog poretka.*

Organi države donose zakone i izvršavaju ih, primjenjujući ih na građane uz aktiviranje upravnog i tzv. bezbjednosnog aparata – aparata nasilja. Time što je ponašanje propisano navođenjem šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno, pravo je ograničavajući instrument vršenja vlasti (vladanja). Dakle, ono nije obezbjeđivanje izvorne, prirodne slobode čovjeka (koja je i sama ograničena), već društvene slobode koja je pravnim propisom priznata, a koja može biti još više ograničena tumačenjem i konkretnom primjenom propisa.

Pokoravanje je jedan od ključnih pojmova i realiteta vladanja i prava. Pokoravanje je izvršavanje na neki način izražene tuđe volje, a to takođe nije ostvarivanje sopstvene volje, nezavisno od toga da li iza toga stoji prinuda.⁴

Ako je državni organ po postupku koji je sam propisao i čiju formu i sadržinu može mijenjati po svom izboru, kako on zaista može biti podređen sam sebi, tj. svojom tvorevinom? Ponovo se vraćamo na termin

i pojam “samoobavezivanje”, koji se odnosio na vladara – monarha u “državi sa zakonima”, a koji je teorija odbacila kao “neadekvatan” i “nefunkcionalan”! Međunarodno pravo se određuje kao pravo sa većom pravnom snagom od domaćeg državnog. A šta je onda sa suverenosti, ustavom itd.? Ko je iznad “donosioca”, tumača i primjenitelja prava, kao garant odgovoran za valjanost normi tog prava i valjanost njegovog tumačenja i primjene?

Dakle, u samoj strukturi prava postoje mnoge upitanosti na koje nemamo valjane odgovore, ali koje su teško otklonjive prepreke u ostvarenju “vladavine prava”. Jer pravo je tvorevina ljudi za potrebe ljudi (ne samo razumnih i u momentu kada su razumni), i primjenjuje se na ljude; nije po formi i sadržaju vječito, već razvojno – u skladu sa bitnim odlikama društvenog razvoja.

Na osnovu svega navedenog, prirodne, društvene, političko – ekonomske i prepreke iz prirode prava ne daju mogućnosti da se “vladavine prava” prihvata kao realitet u kome je “pravo zamijenilo ljude u vršenju vlasti”.

Očigledno je da navedene prepreke osujećuju nastojanja prava da omoguće realnu jednakost, slobodu i ravnopravnost ljudi i život u pravednom sistemu. Ono što se ne može definisati i gdje se iza definicije ne može naći određeni, prepoznatljivi društveni realitet, ne može biti kriterijum potvrde o stvarnom ostvarivanju, ali može biti kriterijum potvrde o stvarnom ostvarenju, ali može biti i orijentaciona vrijednost i usmjerenje ka cilju!

⁴ Vidjeti: *sila* – Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 1289. Vidjeti i: D. Simeunović, Teorija politike, Udruženje nauka i društvo, Beograd, 2002., str. 150-155.

ZAKLJUČAK

Bitna svojstva prava određena su politikom; država je tvorevina politike, a pravo instrument politike. I sve dok postoji mreža centara moći i uticaja u vlasti i na vlast, vladavina prava, kao ostvarilac jednakosti, ravnopravnosti, slobode i pravednosti, nije moguća. Dakle, pravo je tvorevina ljudi za potrebe ljudi, koja se primjenjuje na ljude; nije po formi i sadržaju vječito, već razvojno – u skladu sa bitnim odlikama društvenog razvoja. Prirodne, društvene, političko – ekonomske i prepreke iz prirode prava ne daju mogućnosti da se “vladavine prava” prihvata kao realitet u kome je “pravo zamijenilo ljude u vršenju vlasti”. Očigledno je da navedene prepreke osujećuju nastojanja prava da omoguće realnu jednakost, slobodu i ravnopravnost ljudi i život u pravednom sistemu. U osnovi svih ovih prepreka stoji nesrazmjera između potreba i interesa ljudi i mogućnosti njihovog zadovoljavanja. To je istovremeno izvor njihovih konflikata, ali i udruživanja i zajedništva i rješavanje konflikata. To je i izvor potrebe društva za državom i pravom. A ta svojstva osnove države i prava su i osnove prepreka koje proističu iz samog prava.

LITERATURA

- [1] Politička enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1975.
- [2] D. Simeunović, Teorija politike, Udruženje nauka i društvo, Beograd, 2002.
- [3] K. V. Čarls – V. R. Judžin, Svetska politika – trend i transformacija, Centar za Jugoistočnu Evropu, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
- [4] S. Blagojević, Pravo i stvarnost, Službeni list SRJ, Beograd, 1995.
- [5] D. Slović, Filozofija prava i ekonomije, Fineks, Beograd, 2006.
- [6] I. Bakić, E. Muratbegović (prir.) – R. J. Rummel, L. A. Coser, Socijalni konflikti, Sarajevo, 2001.
- [7] Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979.
- [8] I. Alija, Prirodne i društvene prepreke ostvarivanja zamisli „vladavine prava“ u savremenoj državi, Univerzitetska hronika, vol. 3 br. 2, 17-27., Travnik, 2011.
- [9] N. Visković, Pravo, Naša zakonitost, 1986.
- [10] Platon, Državnik, Zagreb, 1942.
- [11] Z. Hasić, Država, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, Sarajevo, 2009.